

ISOT JA PIENET RATAAT. Oulun museon vanhat polkupyörät. Etualalla tekstissä mainittu John Huovisen pyörä.

Valokuva Atte Kalajoki

Panu:

Oulu 12.1.1969

Pyörävuosi pyörähti

Mennyt vuosi oli ainakin kahdessa mielessä polkupyörän juhluvuosi. Irlantilainen eläinlääkäri J. B. Dunlop sai 80 vuotta sitten, vuonna 1888, patentin ilmarengaskeksinnölleen, ja me suomalaiset pyöräilimme enemmän kuin kai Suomessa koskaan on vuodessa pyöräilty. Keräsimme "pinnoja" johonkin suureen valtakunnalliseen kilpailuun, jonka jo olen unohtanut, vaikka — "olinhan siellä minäkin".

Kun ilmarengas keksittiin, oli itse polkupyörä jo muokautunut melkein sellaiseksi kuin pyörä nykyisinkin on. Sitä edelsi kuitenkin isorattainen polkupyörä, jolle voimme tänäkin päivänä käydä nostamassa hattua Ainolan museon portaikossa. Jos sellainen korkea polkupyörä nyt pyörähtäisi vastaan sileillä kaduillamme, me luultavasti hämmentyisimme enemmän kuin jos kuulaisen ilmoitettaisiin olevan tulossa vastavierailulle maapallollemme. Tällaisen pyörän ensimmäisiä omistajia Suomessa kuuluvat olleen mm. helsinkiläisherrat Lars Krogius Jr. ja Karl Stockman (senior, oletan) — tutuntuntuja porvareita, luulen.

Entäpä Oulun polkupyöräpioneerit? Äskettäin kävin tätäkin asiaa tinkaamassa mestari Kustaa Lipposelta. Ensimmäisten isopyöräisten tuloa Lipponen ei muista, eihän hän ole vielä ihan yhdeksääkymmentäkään, mutta sen muistaa, että ensimmäiset ilmakumit oli Jonne Aströmillä. Siitä Lipponen muistaa, kun muistaa, mitä Korkalan Antti oli sanonut: "Jo on hyvät aijaa, ku'

on ilma sisällä." Tämä kumma olisi nähty Oulussa 90-luvun jälkipuoliskolla.

Kaksikymmentä vuotta sitten käytiin oululaisissa lehdissä, Kaiussa, Kalevassa ja Kaltiossa, keskustelua ensimmäisistä Oulun polkupyöräistä ja -pyöräilijöistä. Nimimerkkikin osallistui keskusteluun kertomalla Kaltiossa 1949 kirjailija Teuvo Pakkalan pitkistä pyörämatkoista ja niihin liittyneistä monista kommenteista. Pakinan alussa on yhteenvedo, jossa kerrataan, mitä edellisenä syksynä oli saatu tietoja kokoon. Erikaisen tärkeitä olivat metsänhoitaja A. W. Berghin ("Päriin Apen") antamat tiedot. Haastatelluista mainittakoon iiläinen "Lohi-Tervo", kauppias R. Tervo. Bergh oli päätenyt oletukseen, että Oulu näki ensimmäisen kerran isorattaisen polkupyörän 1885—1886, jolta ajalta oletti olleen valokuvan, jonka julkaisi nimettömän kirjoituksensa yhteydessä Kalevassa (24. 12. 1948). Edelleen Berghin mukaan omisti ensimmäisen isopyöräisen John Huovinen, sittemmin apteekkari. Hän hankki pyöränsä ollessaan reserviläisenä Oulun tarkk'ampujissa.

Samoihin aikoihin hankki isopyöräisen toinenkin oululainen, Uuden Apteekin provisorin Arthur Aspelin. V. 1892 möi Huovinen tämän pyöränsä Ape Berghin veljelle Georg Wilhelm B:lle, suomalaisen valtionlyseon kuudesluokkalaiselle. Häneltä osti pyörän postiljooni Herman (Hemmu) Kesti. Sitä tietä pyörä kulkeutui lahjoituksena Oulun museoon. Joitakin muodollisia muutoksia se kuulemma kuitenkin oli läpikäynyt.

Noissa kahdenkymmenen vuoden takaisissa pakinoissa ja niiden kommentteissa puhutaan myös Aströmin poikain pyörästä, joka olisi ollut ikäjärjestyksessä kolmas. Berghin mukaan oli "vaprikööri Karl Robert Aströmin pojilla Johnilla, Hemming Emanuelilla ja Emil Isakilla jo 1891 yhteinen isorattainen, joskin Huovisen pyörää hieman pienempi. John on kaikkienkin sama Jonne, josta Lipponen edellä puhui ensimmäisenä oululaisena ilmakumirenkaisen omistajana. Neljänneksi senaikaiseksi isopyöräisen omistajaksi tiedettiin tuossa vaiheessa mainita lääninvalkolan kirjanpitäjä Theodor Ruotzi.

Minun piti kuitenkin jo tuolloin tietää, että isorattaisen omisti vuonna 1890 myös silloisen yksityislyseon VIII:n luokan oppilas Väinö Calamnius, jonka pyörästä Ilmari Klanto kertoo Papin pojassaan, mutta josta on olemassa myös Calamniuksen oma autenttinen tarina, julkaistu hänen ja Kianon ja muiden Suomussalmen pappilan kasvattien vanhemmilleen toimittamassa Kulta-hääalbumissa 1913. Calamniuksen kertomuksesta ilmenee, että hän hankki itselleen korkearattaisen pyörän ilmeisesti jo ennen vuotta 1890 ja siis ennen Aströmejä. Hän ei kuitenkaan ollut tämän pyörän "maahantuojia", vaan sanoo vaihtaneensa pyörän saksalaiselle merikapteeni Georg eli Jori Braxénilla. Päätellen tämän vaihdon tapahtuneen jo 1889, koska Väinö Calamnius kertoo tehneensä edellisenä kesänä (-89) muutamia kanteleita myytäväksi ja vaihtaneensa kahdella kanteleella Jorin erittäin huonokuntoisen ajokin. Sen hän sitten, taitava kun oli käsistään, mitä hän ei tietenkään itse sano, korjaili kevätkorvalla 1890. Saatuaan pyörän ajettavaan kuntoon ja opittuaan pysymään sen satulassa lähti hän pitkälle matkalle, mutta se on jo toinen juttu. Braxénin-Calamniuksen isorattainen olisi siis ollut Oulun kolmas polkupyörä.